

JOSEF KOPTA HLÍDAČ Č. 47

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Všecko se odehrálo v necelé minutě a Doušové se zdálo, že ztratila sil jako za několik hodin.

A tu se náhle otevřely dveře a v nich se objevil Douša, za nímž vystrkoval hlavu Bártík, zvědavě a pořouchle.

„Frantíku,“ vykřikla a rozběhla se k němu jako za svou největší nadějí.

„Všecko jsem to viděl, mlč, dívali jsme se oknem jako do zrcadla.“

„Myslila jsem na tebe jako nikdy. Snad jsem tě přivolala.“

Vyvlekl se z jejích rukou a šel doprostřed jizby, kde ležel Ferda zkroucený stálou bolestí a syčící. Slyšel kroky, které se k němu blížily, a zdvihl hlavu. Spatřil Doušu těsně u sebe, přemohl bolest a vyskočil, mysle na svou obranu. Obrátil se čelem k hlídači a zdvihl ruce v bedlivý střeh.

„Jen je dejte zase dolů,“ řekl mu Douša mírně a dotkl se jich tak tiše, že spadly bez vlády podél těla.

„Tak se nechcete prát?“ řekl Ferda mdle a trpně, ale nikoliv s kajícími.

„Povídal jsem vám přece, že si to Aninka sama vyřídí. A vyřídila, co? Člověk z ní musí mít radost. Ale tak už jděte.“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je asi z poloviny knihy, když Ferda přišel za Annou Doušovou, aby mu podlehla.

Vysloužilý voják František Douša, jeho žena Anna a dvouletá dcerka Františka přijeli na povoze do svého nového domova. Zde měl Douša vykonávat funkci hlídače strážního domku č. 47 na železnici. Krátce po nástupu do služby byl svědkem pokusu o sebevraždu. Místní opilý hrobník Zuzka si lehl krkem na koleje, nechtěl totiž dopustit, aby mu jiný místní hrobník bral míru na rakev. Anně se podařilo vlak včas zpomalit, Douša hrobníka odtáhl z kolejiště a přitom si vzpomněl, že sám způsobil sebevraždu. Před válkou miloval Anninu sestru Františku, dělal před ní ramena (nechtěl jí slíbit sňatek, i když ji měl rád) a ona kvůli tomu skočila pod vlak.

Doušovi vzali zachráněného hrobníka Zuzku domů a tam se ho vyptávali na jeho život. Hrobníkovi došlo, že vlakem mohl jet jeho syn Ferda a vše vidět. Ferda skutečně brzy přišel a byl ohromený krásou Anny Doušové. Ta byla jeho chováním mírně zaskočená.

Hlídač Douša se jednou vydal do hospody. Místní doslova okouzlit tím, že byl přátelský, veselý a rozezpíval všechny přítomné. V hospodě byl i syn hrobníka Zuzky Ferda, který využil situace a vydal se za Annou Doušovou do strážního domku. Ta ho dobrosrdečně vzala dovnitř, ale když se na ni vrhnul, dovedla se ubránit (kopla ho do rozkroku). Vše oknem viděl její muž a byl na svou ženu pyšný, až jí vadilo, že na ni vůbec nežárlí.

Manželům Doušovým se za devět měsíců narodilo druhé dítě, znovu holčička. Douša byl zklamaný, těšil se na syna, a tak se z dítěte dostatečně neradoval. Porodní bábě to neuniklo a myslela si, že je to proto, že dítě není jeho.

V ten samý den měl pohřeb hrobník Zuzka. Jeho syn Ferda nesmutnil, věděl, že hrobník není jeho skutečný otec. Vzal svoji pistoli a šel na tancovačku do vedlejší obce, kde měl vyhlídnutou dívku Aničku. Anička se ho ale bála a z tancovačky před ním utekla. Hnal se za ní, ale ona byla rychlejší. Naštvaný Ferda se rozhodl, že se vydá k Doušovým. Oknem viděl novorozeně, pochopil, že nemá u Anny Doušové šanci, a odešel do polí. Při úprku na dvorku shodil klády a polekal slepice, což

vylekalo hlídače Doušu, který si myslel, že je u nich zloděj. Sundal ze zdi svoji pistoli a vyběhl ven. Viděl už jen siluetu muže mizejícího v dálce. Vystřelil, ale spíš pro výstrahu. Na poli se Ferda střelil do srdce (Douša výstřel zaslechl), ale netrefil se přesně, stále žil. Dopotácel se až téměř k trati, kde se chtěl nechat přejet jako jeho nevlastní otec, ale už nedošel – zemřel nedaleko strážního domku.

Druhý den, když byla nalezena Ferdova mrtvola, přišla k Doušovým celá skupina mužů. Byl mezi nimi i soudce, který si zaznamenal Doušovu výpověď. Douša pochopil, že je hlavní podezřelý, protože si všichni ze vsi myslí, že mu Ferda chodil za ženou a novorozená holčička je Ferdova. Ferdovu pistoli nikdy nenašli a neprokázalo se, že by byl zabit tou Doušovou.

Uplynulo deset let od Ferdovy sebevraždy a jedenáct let od chvíle, kdy se Doušovi přestěhovali do strážního domku. Hlídač Douša zničehonic přišel o sluch, zřejmě následkem výbuchu, který zažil na frontě. Byl penzionován a musel odjet do Prahy před komisi, která potvrdí, že je hluchý. Bylo to pro něj hrozné, ale zároveň už se těšil na důchod, na stavění nového domu a na to, že si se ženou otevřou hospodu. Douša neslyšel asi tři měsíce, ale krátce před cestou do Prahy se mu sluch vrátil. On se však rozhodl, že bude dělat hluchého dál, aby nepřišel o penzi.

Hospoda U hluchého hlídače byla známá tím, že hostinský Douša nalévá pocestným pivo zadarmo. Toho jednou využili čtyři muži, kteří si u stolu povídali o tom, že toho má Douša mnoho za sebou, například že zastřelil milence své ženy. Douša je z hospody rychle vypakoval. Slyšel i jiné věci, například když jeho manželka Anna vykládala jiné ženě, že si ji Douša vzal jako náhradnici za její sestru a že dodnes neví, co její sestře udělal, že spáchala sebevraždu. Takto Douša neustále slyšel něco, co nechtěl, ale nikdy se neodhodlal se své ženě přiznat, že vše slyší.

Jednou se v Doušově hospodě objevili kramáři, kteří si povídali o místním Ferdovi, jehož Douša podle nich zabil. Strhla se bitka, při níž Doušu jeden z kramářů bodl do krku, a on na následky zranění zemřel.

Kramáři chodili po kraji a zpívali jarmareční píseň o hlídači, který zabil dobrého Ferdu. Nepravdivou píseň nadšeně vyslechlo mnoho a mnoho lidí, z příběhu se stala legenda...

- **téma a motiv**

téma: nevěra

motivy: dveře, jizba, bolest, zvědavost

- **časoprostor**

prostor: strážní domek č. 47

čas: po první světové válce

- **kompoziční výstavba**

Děj se odvíjí chronologicky s retrospektivními odbočkami (vzpomínka na dávnou lásku Františku).

V ději jsou časové skoky (vynecháno je celé Annino druhé těhotenství, potom deset let po narození druhé dcery). Kniha je rozdělena do kapitol.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, psychologický román

- **vypravěč**

vševědoucí vypravěč v er-formě

- **postava**

hlídač František Douša – bývalý voják, po válce se s manželkou Annou a dvouletou dcerkou Františkou přestěhoval a pracuje jako hlídač na železnici, dříve miloval Františku, která kvůli němu spáchala sebevraždu, oženil se s její sestrou Annou, veselý a přátelský, své ženě důvěřuje a ví, že si

umí poradit sama, touží po synovi, ale narodí se mu druhá dcera – je zklamaný, kolem padesáti let ohluchl na tři měsíce, nikdy nikomu nepřiznal, že se mu sluch vrátil

Anna Doušová – Doušova žena, sestra jeho bývalé lásky Františky, statečná a silná, schopná, podnikavá – vede hospodu i domácnost

Fanyňka a Žofinka – Doušovy dcery, v textu se příliš neobjevují

hrobník Zuzka – chtěl spáchat sebevraždu, ale Douša ho zachránil, alkoholik, nesnese konkurenci druhého hrobníka

Ferda Zuzka – nevlastní hrobníkův syn, podivín, obávaný, nesnášenlivý, spáchal sebevraždu, znal se s kramáři, trávil s nimi čas, prý byl velký svůdník, opředený legendami

porodní bába – zvědavá klepna, která si domyslela, že druhé Doušovo dítě není jeho, roznáší drby po vsi

- **vyprávěcí způsoby**

pásmo vypravěče v er-formě

přímá řeč – Anna Doušová, František Douša, Ferda Zuzka

- **typy promluv**

dialog Anny, Douši a Ferdy

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

zdrobnělina *Frantíku, Aninka*

archaismus *myslila*

přechodník *mysle*

otázka zjišťovací *Tak se nechcete prát?*

řečnická otázka *A vyřídila, co?*

- archaická mluva postav

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

přirovnání *ztratila sil jako za několik hodin, rozběhla se k němu jako za svou největší nadějí, dívali jsme se oknem jako do zrcadla*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

- 1. polovina 20. století

Josef Kopta (1894–1962)

- z rodiny krejčího
- vystudoval obchodní akademii, poté byl úředníkem
- účastník 1. sv. války – zajat v Karpatech, rok byl v zajateckém táboře, poté vstoupil do České družiny, poté do československých legií
- do Prahy se vrátil v roce 1920, pracoval jako tajemník a redaktor (Národní osvobození, Lidové noviny)
- od roku 1936 spisovatelem z povolání
- po 2. sv. válce úředníkem, od r. 1949 v penzi
- dva synové (Petr – překladatel z francouzštiny, Pavel – autor a překladatel písní)
- vnuk Václav Kopta je herec (*Sněženky a machři*)

- zpracovává zážitky z války, z legií a z revolučního Ruska
- hrdina je obyčejný, jednoduchý, silně pudově založený, často vyděděnec z periferie města nebo z vesnice
- časté líčení kolektivních scén

- v poválečných dílech převažuje milostná tematika

Třetí rota (*Třetí rota*, *Třetí rota na magistrále*, *Třetí rota doma*) – románová trilogie, historie čsl. legií v Rusku v letech 1917–1920, zfilmováno

Jediné východisko, *Červená hvězda*, *Chléb a víno* – trilogie, výchovné romány, motiv dvojníků

Modrý námořník – trilogie, tematika Dálného Východu, dobrodružné příběhy

Adolf čeká na smrt – román, hlavní hrdina proletář

publicistika: cestopisné fejetony *Cesta do Moskvy*

- **literární / obecně kulturní kontext**

legionářská literatura

- řadíme sem autory, kteří o legiích psali nebo v nich působili
- mnohá z děl jsou už překonaná, legionářská literatura je spíše zajímavé svědectví doby

Rudolf Medek (1890–1940)

- velice populární autor v meziválečné době, považován za oficiálního spisovatele legionářské literatury

- měl hodnost generála a byl konzervavec. Postupem času se vyhranil, napadal demokratické spisovatele a stal se fašistou

Anabáze – románová pentalogie, o posledních 20 měsících legií a o návratu domů

- někdy kritizován za zkrusování

Plukovník Švec – drama uvedené v Národním divadle

- hra vyvolala polemiku, zda se Češi v legiích chovali hrdinně
- založeno na skutečné události, sebevražda velitele jednotky, který se nemohl rozhodnout mezi nacismem a bolševismem

Zborov – báseň oslavující hrdinství legionářů, silně patetická

Jaromír John (1882–1952)

vl. jm. Bohumil Markalous

- působil v 1. sv. válce, poté pracoval jako středoškolský a vysokoškolský profesor, po válce redaktor (Lidové noviny), univerzitní docent a spisovatel-prozaik

- pod vlastním jménem se zajímal o estetiku užitého umění, bytovou kulturu a výtvarné umění, v posledních letech života byl profesorem Palackého univerzity v Olomouci – založil katedru estetiky
→ můžeme hovořit o dvou různých obdobích, o období J. J. a B. M.

- častá změna bydliště, všude působil jako kulturní organizátor

r. 1915 byl povolán do války, bojoval na Balkánské frontě, v roce 1916 dočasně ochrnul na dolní část těla po úplavici

- po návratu instruktor dobrovolníků, poručík ve vojenské nemocnici

- začínal psát na studiích

- bývá řazen i do skupiny autorů psychologické prózy (J. Havlíček, E. Hostovský, J. Glazarová) s legionářskou tematikou:

zaujala kniha pro mládež *Listy z vojny, jež jsem psal synovi* – skutečné dopisy pro svého syna
Večery na slavníku – strhující úspěch, z roku 1920, přepracování roku 1930

- drobné příhody, válka očima prostých lidí

- prvky humoru i bolesti, stesk po domově

v celém díle: podivní lidé, mají povahové kazy

- 38 povídek, většina formou dialogu

- oceněna až během 2. sv. války, čtenáři ji vyhledávali

Zbloudilý syn – povídka, o muži, který se v 1. sv. válce choval jako sadista a později se přidal k nacistům

ostatní dílo:

Rady snoubencům udílené strýcem Romualdem – 1940, rady, jak se mají muž a žena chovat v manželství

Moudrý Engelbert – 1940, příběh o člověku zklamaném láskou a celým životem

Pampovánek – 1948, román vypráví o psychicky vyšinutém člověku, venkovském chudákovi, který do svých sedmi let žil ve chlévě s kozami a psem. Nakonec zešlel kvůli nešťastné lásce.

pro děti:

Příběhy Dona Quijota – úprava slavného Cervantesova díla ve snaze přiblížit dětem významná světová literární díla

další autoři píší o 1. světové válce:

František Langer – povídková kronika o legiích *Železný vlk*, drama *Jízdní hlídka* o legionáři na Sibiři

Ivan Olbracht – román *Podivné přátelství herce Jesenia*

Vladislav Vančura – román *Pole orná a válečná*

S. K. Neumann – válečné vzpomínky *Válčení civilistovo*

Fráňa Šrámek – povídky *Žasnoucí voják*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Hlídač č. 47 – hlavní hrdina František Douša je zaměstnaný jako hlídač ve strážním domku č. 47.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Román není tematicky aktuální (na trati již nejsou strážníci, válečných veteránů je málo). Aktuální jsou motivy jako žárlivost, závist nebo pracovitost.

- **pravděpodobný adresát:**

Jde o chronologické epické vyprávění, jazykově srozumitelné, kterému snadno porozumí i méně zdatný čtenář.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Román je z roku 1926, vznikl mezi prvním a druhým dílem nejslavnějšího autorova díla, trilogie Třetí rota.

- **tematicky podobné dílo:**

Ivan Olbracht – *Žalář nejtemnější*: román o žárlivém slepci

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Román *Hlídač č. 47* byl několikrát zfilmován:

1937 – režie Josef Rovenský a Jan Sviták, scénář Josef Kopta a Otakar Vávra

1951 – zfilmováno v USA pod názvem *Pickup*, režie Hugo Haas a Arnold Phillips

2008 – režie Filip Renč, scénář Filip Renč, Zdeněk Zelenka a Eduard Verner, hlídače hraje Karel Roden

- filmová zpracování neodpovídají knižní předloze, Anna je v nich svému muži skutečně nevěrná, což v knize není